

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Кафедра агрохімії, ґрунтознавства та землеробства

05-01-045

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних робіт
з навчальної дисципліни “Методологія наукових
досліджень” студентами спеціальності
201 “Агрономія” денної форми навчання

Рекомендовано науково-
методичною комісією зі
спеціальності 201“Агрономія”.
Протокол № 3 від 13.10.16 р.

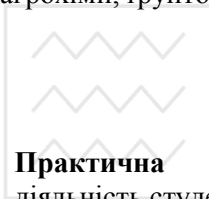
Рівне – 2016

Методичні вказівки до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни “Методологія наукових досліджень” студентами спеціальності 201 “Агрономія” денної форми навчання / Трушева С.С. – Рівне: НУВГП, 2016. – 26 с.

Упорядник: С.С.Трушева, кандидат сільськогосподарських наук, доцент.

Відповідальний за випуск: С.С.Трушева, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, в.о. завідувача кафедри агрохімії, ґрунтознавства та землеробства.

З М І С Т

	стр.
Практична робота №1. Науково-дослідницька діяльність студентів.....	3
Практична робота №2. Методика вивчення наукової, навчальної, навчально-методичної літератури	7
Практична робота №3. Наукова публікація: поняття, функції	12
Практична робота №4. Наукова стаття	14
Практична робота №5. Тези наукової доповіді.....	17
Практична робота №6. Реферат	18
Практична робота №7. Вимоги до змісту та структури магістерської роботи	20
Література	25

Практична робота № 1. **НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ**

Мета роботи: ознайомитися з особливостями науково-дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів України.

Науково-дослідницька діяльність студентів (НДДС) вищих навчальних закладів (ВНЗ) України є одним із основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю.

Поняття "науково-дослідницька діяльність студентів" включає в себе два взаємопов'язаних елементи:

- навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- наукові дослідження, що здійснюються студентами під керівництвом професорів і викладачів.

Для НДДС вищих навчальних закладів характерним є єдність цілей і напрямів навчальної, наукової і виховної роботи, тісна взаємодія всіх форм і методів наукової роботи студентів, що реалізуються в навчальному процесі та позанавчальний час.

Зміст і структура НДДС забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї навчальної дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи. Реалізована в комплексі науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких основних завдань:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;

- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
  - розвиток ініціативи, здатності застосувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення найздібніших студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
  - необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань;
  - розширення теоретичного світогляду і наукової ерудиції майбутнього фахівця;
  - створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах ВНЗ резерву вчених, дослідників, викладачів.

Науково-дослідницька діяльність студентів — це системне утворення, яке має свою **структуру, зміст і форми**.

У вищих навчальних закладах склалася певна **структура** НДДС: проректор з наукової роботи — рада НДДС університету — рада студентського науково-творчого товариства (СНТТ) факультету (інституту), СНТТ кафедри (кафедр).

Наукове керівництво СНТТ здійснюється науковим керівником, який обирається вченою радою вищого навчального закладу. Голова (з числа студентів) і члени ради СНТТ призначаються і затверджуються наказом ректора по університету. Рада СНТТ вузу:

- створює інститутські ради СНТТ і керує ними. Організовує разом з інститутськими СНТТ гуртки, творчі секції, бюро та ін.;
- інформує громадськість університету про роботу СНТТ;
- щорічно організовує підсумкові студентські наукові конференції;
- організовує і проводить внутрівузівський конкурс студентських наукових робіт, контролює діяльність гуртків, студій на кафедрах;
- організовує виставки і презентації кращих наукових праць студентів;
- забезпечує участь студентів у регіональних та всеукраїнських конкурсах, оглядах, конференціях, олімпіадах;

- сприяє широкому впровадженню результатів студентських робіт у практику, публікуванню статей, тез доповідей у наукових збірках;
- організовує взаємодію СНТТ університету з іншими ВНЗ, закладами освіти, культури та ін.
- морально та матеріально заохочує студентів, які ефективно здійснюють науково-дослідницьку діяльність.

Рада СНТТ університету працює в тісному зв'язку з СНТТ інститутів і кафедр.

Залучення студентів до науково-дослідницької діяльності здійснюється через академічну групу. На початку навчального року в групах, на курсах й інститутах проводяться бесіди про науково-дослідницьку діяльність, де висвітлюються найзначніші досягнення студентів за минулі роки, подається докладна інформація щодо запланованої наукової тематики університету, інститутів, кафедр.

Зміст і характер НДДС визначаються:

а) проблематикою дослідницької і науково-методичної діяльності кафедр, інститутів, університету;

б) тематикою досліджень, що здійснюються кафедрами у творчій співпраці з закладами культури, освіти, з усіма профільними для ВНЗ установами та організаціями;

в) умовами дослідницької роботи студентів, наявністю бази дослідження, можливістю отримання необхідних документів, наявністю комп'ютерної техніки, **Internet та Intranet**; забезпеченням НДДС науковим керівництвом та ін.

Науково-дослідницька діяльність студентів ВНЗ здійснюється за трьома основними напрямками:

- **науково-дослідницька робота**, що є невід'ємним елементом навчального процесу і входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів;

- **науково-дослідницька робота**, що здійснюється поза навчальним процесом у межах СНТТ — у гуртках, проблемних групах (лабораторіях) та ін.;

- **науково-організаційні заходи**: конференції, конкурси та ін.

Науково-дослідницька робота студентів у межах навчального процесу є обов'язковою для кожного студента і охоплює майже всі форми навчальної роботи:

- написання рефератів наукової літератури з конкретної теми в процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних і професійно-орієнтованих, спеціальних дисциплін, курсів спеціалізацій та за вибором;
- виконання лабораторних, практичних, семінарських та самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи проблемного пошуку;
- виконання нетипових завдань дослідницького характеру в період виробничої практики, на замовлення підприємств, установ, організацій, закладів культури тощо;
- розробка методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів (госаріїв, кросвордів, програм і методик соціологічних досліджень тощо);
- підготовка і захист курсових та дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень спеціальних кафедр.

Методика постановки і проведення НДДС у навчальному процесі визначається специфікою ВНЗ, його науковою і матеріально-технічною базою, набутими традиціями.

Для проведення цієї роботи студенти отримують робоче місце в лабораторії кафедри, комп'ютерному класі, бібліотеці.

Науково-дослідницька робота студентів позанавчальним процесом є одним із найважливіших засобів формування висококваліфікованих фахівців. Нею передбачається:

- участь студентів у роботі наукових гуртків, проблемних груп, творчих секцій, лабораторій та ін.;
- участь студентів у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт, проведенні досліджень у межах творчої співпраці кафедр, інститутів, комп'ютерного центру із закладами культури, освіти тощо;
- робота в студентських інформаційно-аналітичних та культурологічних центрах, перекладацьких бюро;
- рекламна, лекторська діяльність та ін.;

- написання статей, тез доповідей, інших публікацій.

Найпоширенішою формою організації НДДС є **наукові гуртки, секції, студії, бюро, центри**. Кожний із них являє собою невеликий (10—15 осіб) творчий студентський колектив, який працює над однією або кількома суміжними науковими темами, за планами, що складаються на семестр або навчальний рік. Науковим підрозділом керує викладач, помічником якого є студент.

Студенти, які досягли значних успіхів у науково-дослідницькій діяльності, можуть працювати за індивідуальним графіком виконання навчального плану в межах установленого терміну навчання. Студенти-науковці, випускники ВНЗ за рішенням ДЕК та СНТТ інституту можуть бути рекомендовані до вступу в аспірантуру, на викладацьку роботу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

- 1 Які елементи включає в себе поняття "науково-дослідницька діяльність студентів"?
- 2 Яку структуру має НДДС у вищих навчальних закладах?
- 3 Які форми навчальної роботи охоплює НДДС у межах навчального процесу?
- 4 Якими факторами визначається зміст і характер НДДС?

Практична робота № 2. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ НАУКОВОЇ, НАВЧАЛЬНОЇ, НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Мета роботи: ознайомитися з методичними підходами до організації роботи над науковими першоджерелами та їх аналізу.

Провідне місце у системі форм самостійної роботи належить роботі з книгою. Студенту під час самостійної роботи доводиться вивчати різні види літературних джерел, зокрема наукової літератури. Вони відрізняються від інших авторською

інтерпретацією сформульованих найважливіших теоретичних положень.

В організації роботи над науковими першоджерелами необхідно дотримуватися таких правил:

✓ чітко знати перелік праць, які підлягають обов'язковому поглибленому вивченню (визначається навчальною програмою курсу);

✓ враховувати, що різні наукові праці використовують для вирішення різноманітних завдань: безпосередньо розкривають зміст проблеми; з'ясовують методологічну суть проблеми;

Пристаючи до самостійного вивчення складних теоретичних праць, студентам доводиться долати і певні психологічні труднощі. Попри індивідуальні особливості студентів (рівень підготовки, розвиток мислення, вміння самостійно працювати з книгою тощо), труднощі першого етапу є загальними для всіх. Передусім вони пов'язані з особливостями наукових праць як літературних творів. Вони не адаптовані для вивчення, оскільки не є ні навчальними, ні науково-популярними. Тому складні теоретичні питання в них далеко не завжди детально пояснюються, оскільки автор вважає, що це питання зрозуміле тим, кому він адресує свій твір.

Самостійне вивчення складних наукових праць пов'язане з необхідністю розуміння їх мови. Йдеться про адекватне тлумачення незнайомих понять, термінів, термінологічних словосполучень. Найдоцільніше поетапно вивчати науковий твір (рис. 2.1).

На першому етапі необхідно вивчити історичні умови і причини, що спонукали автора до написання наукової праці. У зв'язку з цим важливо попередньо в загальних рисах ознайомитися з нею: прочитати зміст, передмову, висновки (післямову), переглянути посилання на джерела, імена, події. Корисним є й ознайомлення з критичною літературою, яка стосується цієї праці, а також з інформацією про досліджувану в ній проблему, яка міститься в енциклопедичних довідниках, словниках, журналах, брошурах.

На другому етапі самостійної роботи над науковою працею відбувається засвоєння її ідейно-теоретичного змісту.

Доцільно проаналізувати ідеї і положення, які отримали творчий розвиток у праці, що вивчається. Тільки за таких умов можна зрозуміти те нове, що містить вона порівняно з іншими працями, з'ясувати, як, у яких взаємозв'язках розглядаються в інших роботах сформульовані у ній питання. Все це допомагає глибше зрозуміти порушені автором проблеми, всебічно розкрити їх зміст, простежити розвиток ідей і теорій.

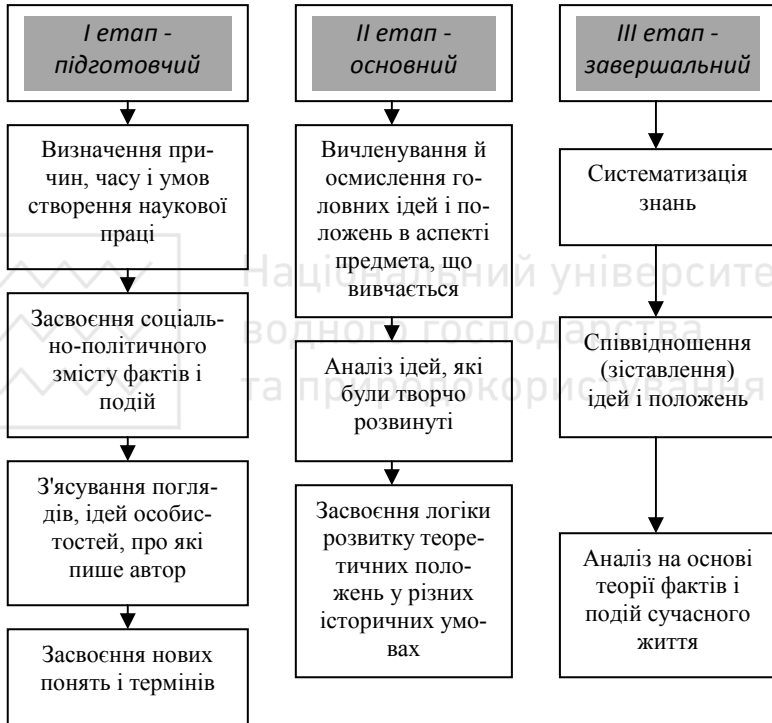

Рис.2.1. Методика поетапного вивчення наукової праці [6]

Третім етапом роботи з науковою літературою є систематизація, узагальнення знань, аналіз на їх основі конкретних фактів і подій дійсності.

У процесі аналізу праць студент має навчитися відбирати з полемічного матеріалу позитивний зміст, тобто

висловлювання і твердження, котрі протиставляються критикованим.

Багато теоретичних проблем і конкретних питань, які висвітлюються в наукових працях, тривалий час не втрачають свого значення. Тому творче оволодіння їх змістом передбачає вироблення у студентів умінь застосовувати теорію до розв'язання практичних завдань. Це породжує необхідність вивчати наукові праці у взаємозв'язку з сучасними реаліями, аналізувати з позицій теорії конкретні факти і події реального економічного і соціального життя.

Книги — не єдине джерело навчальної інформації, їх доповнюють періодичні видання, зокрема газети, журнали, Internet. Головна їх особливість полягає у свіжості наукової думки (в наукових журналах публікуються результати останніх досліджень), наявності великого фактичного матеріалу для аналізу.

Обов'язковим елементом самостійної роботи з книгою, журналом, газетою є занотовування змісту прочитаного, найважливіших думок автора. Основними загальноприйнятими формами занотовування прочитаних джерел є виписки, тези, план, конспект.

Виписки — фрагменти з книжкового тексту, журналів, газет. Вони потрібні для того, щоб вибрати з прочитаного найсуттєвіше, що допомагає глибше зрозуміти текст. До їх переваг належать точність відтворення авторського тексту, накопичення фактичного матеріалу, зручність користування. Вони можуть бути дослівними (цитати) і довільними, коли думка автора викладається словами того, хто з нею ознайомлюється. При цьому важливо вміти стисло і не на шкоду змісту формулювати свої думки. Експериментально доведено, що самостійно сформульована фраза запам'ятовується в 7 разів швидше, ніж переписана.

План — коротка форма запису основних питань, які розглядаються в книзі чи журнальній статті. Його можна складати під час читання чи після ознайомлення з прочитаним, що дає змогу підсумувати здійснену роботу. Складання плану після ознайомлення з прочитаним ефективніше, оскільки

забезпечує його стислість, послідовність. План привчає студента до чіткого логічного мислення, допомагає виробити вміння коротко і послідовно викладати суть питання, організувати самоконтроль, стимулює його розумову працю.

Тези — стислий виклад прочитаного. Вони не повторюють дослівно текст, але часто можуть бути близькими до нього, відтворюють деякі важливі для розуміння його змісту характерні вирази.

В академічному навчальному процесі *конспект* вважають найдоцільнішою формою запису при вивченні наукової, навчальної, навчально-методичної літератури. Внаслідок конспектування з'являється запис, який допомагає його автору негайно чи через деякий час із необхідною швидкістю відтворити отриману раніше інформацію.

Дбаючи про раціональну організацію тексту конспекту, слід дотримуватися таких правил:

- чітко, стисло, лаконічно формулювати думку. Це дає змогу зосередитися на головному, найсуттєвішому в прочитаному тексті;
- дослівно занотовувати визначення, афористичні думки, аргументи автора. Думку, цитату не можна обривати посередині, за необхідності зробити пропуски в тексті використовують три крапки;
- всі цитати слід брати в лапки, точно зазначити джерело (назва, місце виходу у світ, видавництво, рік випуску, том, сторінка);
- оформляти важливі статистичні дані у вигляді таблиць, графіків, діаграм;
- використовувати скорочення слів, умовних позначень, якщо вони цілком зрозумілі автору конспекту і не ускладнюють перечитування записів;
- записувати компактно, що дає змогу зробити конспект доступним для огляду;
- робити між рядками інтервали, достатні для вписування доповнень за необхідності;
- датувати записи.

Навіть добре підготовлений конспект слід постійно поповнювати і розширювати. Нові державні документи, висновки і тези, які стосуються законспектованого, цікаві свіжі факти і події, статистичні дані фіксують на полях.

Отже, дбаючи про засвоєння всього теоретичного змісту праці, її місця в історії розвитку економічної, історичної, філософської та іншої теорії, починати роботу над нею слід з орієнтовного читання, роблячи помітки найважливіших місць тексту (якщо це своя книга) або короткі виписки на закладках (якщо книга бібліотечна). Це дасть змогу не тільки зрозуміти, а й засвоїти її загальний зміст і внутрішню структуру, суттєво полегшить подальшу роботу над нею.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

- 1 Яких правил слід дотримуватися в організації роботи над науковими першоджерелами?
- 2 Чому вивчення наукової праці краще здійснювати поетапно?
- 3 Назвіть основні загальноприйняті форми занотовування прочитаних джерел.

Практична робота № 3. НАУКОВА ПУБЛІКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ

Мета роботи: оволодіти теоретичними знаннями щодо ролі наукових публікацій в науковій діяльності та функціями, які вони виконують.

Кожний науковець повинен прагнути до введення в науковий обіг результатів своїх досліджень. **Оприлюднити результати свого дослідження** — це зробити даний матеріал надбанням фахівців, які використовують інформацію у своїй науковій або практичній діяльності. Слід запобігати як передчасному оприлюдненню результатів дослідження, так і затримкам з публікаціями. Основні результати і положення

дослідження мають бути опубліковані для ознайомлення з ними наукової громадськості.

Публікація (лат. publicatio — оголошую, оприлюднюю):

1) вміщення в різних виданнях (газетах, журналах, книгах) роботи (робіт); 2) текст, надрукований у будь-якому виданні.

Публікації виконують кілька функцій:

- оприлюднюють результати наукової роботи;
- сприяють встановленню пріоритету автора (дата підписання публікації до друку — це дата пріоритету науковця; в історіографічній частині дисертації та автореферату обов'язково вказують, коли вперше звернувся до розробки наукової проблеми);
- свідчать про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми (особливе значення мають індивідуальні публікації, роботи у співавторстві потребують додаткових роз'яснень);
- слугують підтвердженню достовірності основних результатів і висновків дисертації, новизни і наукового рівня її (оскільки після виходу у світ публікація стає об'єктом вивчення й оцінки широкою науковою громадськістю);
- підтверджують факт апробації та впровадження результатів і висновків дисертації;
- відбивають основний зміст дисертації (про це вказується у вступі до дисертації та автореферату, а також через включення публікацій здобувача до списку опублікованих праць за темою дисертації);
- новизна і високий рівень наукових праць, в яких опубліковано результати дисертації, є одним із головних критеріїв оцінки дисертаційного дослідження;
- фіксують завершення певного стану дослідження або роботи в цілому;
- забезпечують первинною науковою інформацією суспільство, сповіщають наукове співтовариство про появу нового наукового знання;
- передають індивідуальний результат у загальне надбання та ін.

Особливе значення мають наукові публікації, що вийшли друком у формі видань. Серед наукових видань розрізняють дві групи: 1) науково-дослідні; 2) джерелознавчі.

До першої групи наукових видань належать: монографія (науково-книжкове видання повного дослідження однієї проблеми або теми, що належить одному чи кільком авторам); автореферат дисертації (наукове видання у вигляді брошури авторського реферату проведеного дослідження, яке подається на здобуття наукового ступеня); препринт (наукове видання з матеріалами попереднього характеру, які публікуються до виходу у світ видання, в якому вони мають бути вміщені); тези доповідей, а також матеріали наукової конференції (неперіодичний збірник підсумків конференції, доповідей, рекомендацій та рішень); збірник наукових праць (збірник матеріалів досліджень, виконаних у наукових установах, навчальних закладах та наукових товариствах).

До другої групи наукових видань належать джерелознавчі видання, або документальні наукові видання, які містять пам'ятки культури та історичні документи, що пройшли текстологічне опрацювання, мають коментарі, вступні статті, допоміжні покажчики та інші елементи науково-довідкового апарату видання.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що передбачає оприлюднення результатів наукової роботи?
2. Який зміст несе в собі термін "публікація"?
3. Які функції виконують публікації?
4. Яке видання вважається науковим?

Практична робота № 4. НАУКОВА СТАТТЯ

Мета роботи: ознайомитися з методичними підходами до написання наукових статей.

Наукова стаття — один із основних видів публікацій. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів

наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання за темою дисертації, фіксує науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців. Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки авторам.

Оптимальний обсяг наукової статті — 6—12 сторінок (0,5—0,7 друк. арк.). Рукопис статті, як правило, має містити повну назву роботи, прізвище та ініціали автора(ів), анотацію (на окремій сторінці), список використаної літератури.

Стаття має просту структуру, її текст, як правило, не поділяється на розділи і підрозділи. Умовно в тексті статті можна виділити такі структурні елементи.

1. **Вступ** — постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед Україною, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (1 абзац або 5—10 рядків).

2. **Основні** (останні за часом) дослідження і публікації, на які спирається автор; сучасні погляди на проблему; труднощі при розробці даного питання, виділення невирішених питань у межах загальної проблеми, котрим присвячена стаття (0,5—2 сторінки машинописного тексту).

3. **Формулювання мети** (постановка завдання) — висловлюється головна ідея даної публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми (1 абзац, або 5—10 рядків).

4. **Виклад змісту власного дослідження** — основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора в досягнення і реалізацію основних висновків тощо (5—6 сторінок).

5. Висновок, у якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко накреслюються перспективи подальших розвідок з теми (1/3 сторінки).

Жанр наукової статті вимагає дотримання певних правил:

- у правому верхньому куті розмішуються прізвище та ініціали автора; за необхідності вказуються відомості, що доповнюють дані про автора;
- назва статті стисло відбиває її головну ідею, думку;
- ініціали ставлять перед прізвищем;
- не слід перевантажувати текст цифрами 1, 2 та ін. при переліках тих чи інших думок, положень; перелік елементів, позицій слід починати з нового рядка, відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою;
- у тексті прийнятним є використання різних видів переліку: спочатку, на початку, спершу, потім, далі, нарешті; по-перше, по-друге, по-третє; на першому етапі, на другому етапі та ін.;
- цитати в статті використовуються дуже рідко; необхідно зазначити основну ідею, а після неї в дужках указати прізвище автора, який уперше її висловив;
- усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний обсяг статті присвячують викладу власних думок; для підтвердження достовірності своїх висновків і рекомендацій не слід наводити висловлювання інших учених, оскільки це свідчить, що ідея дослідника не нова, була відома раніше і не підлягає сумніву;
- стаття має завершуватися конкретними висновками і рекомендаціями.

Рукопис статті підписується автором(ами) і подається до редакції у паперовому вигляді та на електронному носії. Особливо цінними є статті, опубліковані у фахових наукових виданнях.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чому наукова стаття вважається одним із основних видів публікацій?

2. Які структурні елементи можна виділити в науковій статті?

Практична робота № 5. ТЕЗИ НАУКОВОЇ ДОПОВІДІ

Мета роботи: ознайомитися з методичними підходами до написання тез наукових доповідей та усного оприлюднення наукових результатів.

Формами висвітлення підсумків наукової роботи є також тези, доповіді, матеріали конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів, шкіл тощо. Вони є свідченням апробації дисертаційної роботи і належать до опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дисертації. Слід враховувати, що апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах, у школах тощо є обов'язковою.

Тези (гр. thesis — положення, твердження) — це коротко, точно, послідовно сформульовані основні ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Тези доповіді — це опубліковані до початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Вони фіксують науковий пріоритет автора, містять матеріали, не викладені в інших публікаціях.

Рекомендований обсяг тез наукової доповіді — 2—3 сторінки машинописного тексту через 1,5—2 інтервали. Можливий виклад однієї тези. Схематично структура тез наукової доповіді має такий вигляд: теза — обґрунтування — доказ — аргумент — результат — перспективи.

При підготовці тез наукової доповіді слід дотримуватися таких правил:

- у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали; при необхідності вказують інші дані, які

доповнюють відомості про автора (студент, аспірант, викладач, місце роботи або навчання);

- назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2—5 слів);
- виклад суті доповіді здійснюється за такою послідовністю тез: актуальність проблеми; стан розробки проблеми (перелічуються вчені, які зверталися до розробки цієї проблеми); наявність проблемної ситуації; необхідність у її вивченні, вдосконаленні з огляду на сучасний стан її розробки, втілення; основна ідея, положення, висновки дослідження, якими методами це досягається; основні результати дослідження, їх значення для розвитку теорії та (або) практики.

Посилання на джерела, цитати в тезах доповіді використовуються рідко. Допускається опускати цифровий, фактичний матеріал.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, що висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів.

Виступаючи на науковій конференції (з'їзді, симпозіумі), можна посилатися на опубліковані тези доповіді і спинитися на одній із основних (дискусійних) тез.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що розуміють під тезами та тезами наукової доповіді?
2. Яким є рекомендований обсяг тез?
3. Яких правил слід дотримуватися при написанні тез наукової доповіді?

Практична робота № 6. РЕФЕРАТ

Мета роботи: ознайомитися з методичними підходами до написання наукових рефератів.

Дослідник часто стикається з необхідністю написання реферату. Реферати складають студенти вищих навчальних

закладів, їх пишуть аспіранти і ті, хто готується до складання кандидатських іспитів з філософії, педагогіки, спеціальності (якщо немає публікацій).

Реферат (лат. *referege* — доповідати, повідомляти) — *короткий виклад змісту одного або декількох документів з певної теми.*

Обсяг реферату визначається специфікою теми і змістом документів, кількістю відомостей, їх науковою цінністю або практичним значенням. Його обсяг коливається від 500— 2500 знаків до 20—24 сторінок. Є багато видів рефератів. Науковці найчастіше мають справу з розширеними, або зведеними, рефератами.

Розширений (багато джерельний, оглядовий) реферат містить відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих документів з однієї теми, викладені у вигляді зв'язного тексту.

Зразок структури реферату:

ВСТУП

РОЗДІЛ I. Історія та теорія питання.

РОЗДІЛ II. Вирішення проблеми в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ.

ЛІТЕРАТУРА.

Реферат починається з викладу сутності проблеми. У вступі обґрунтовуються актуальність теми, її особливості, значущість з огляду на соціальні потреби суспільства та розвиток конкретної галузі науки або практичної діяльності.

У розділі I наводяться основні теоретичні, експериментальні дослідження з теми, зазначається, хто з учених минулого вивчав дану проблему, які ідеї висловлював. Визначаються сутність (основний зміст) проблеми, основні чинники (фактори, обставини), що зумовлюють розвиток явища або процесу, який вивчається. Визначаються недостатньо досліджені питання, з'ясовуються причини їх слабкої розробленості.

У розділі II дається поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища, тлумачення основних поглядів і позицій щодо проблеми. Особлива увага приділяється виявленню нових

ідей та гіпотез, експериментальним даним, новим методикам, оригінальним підходам до вивчення проблеми. У цьому розділі подається аналіз практики. Висловлюються власні думки щодо перспектив розвитку проблеми.

У висновках подаються узагальнені умовиводи, ідеї, думки, оцінки, пропозиції науковця.

До списку літератури включають публікації переважно останніх 5—10 років. Особливу цінність мають роботи останнього року.

У додатках наводяться формули, таблиці, схеми, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Вибір теми реферату слід узгоджувати з кафедрою і науковим керівником. Тема має допомогти дипломнику та аспіранту у визначенні методології свого дослідження.

У рефераті слід використовувати стандартизовану термінологію, уникати незвичних термінів і символів або пояснювати їх при першому згадуванні в тексті. Терміни, окремі слова і словосполучення можна замінювати абревіатурами і прийнятими текстовими скороченнями, значення яких зрозумілі з контексту.

Реферат рецензується і оцінюється. Рецензія (відгук) на реферат має об'єктивно оцінювати позитивні і негативні його сторони.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які є найпоширеніші види рефератів?
2. Якою є приблизна структура оглядового реферату?
3. Які відомості зазначаються в інформативному рефераті?

Практична робота № 7. ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Мета роботи: ознайомитися з основними нормативними вимогами, що висуваються до написання магістерської роботи та її захисту.

Магістерська робота є важливим етапом перевірки та оцінки підготовки у вищому навчальному закладі молодого фахівця за рівнем вищої освіти “магістр”, тому вимоги до неї високі і мають збігатися з вимогами до спеціаліста того чи іншого профілю.

Магістерська робота – це індивідуальне завдання науково-дослідницького характеру, яке виконує студент на завершальному етапі фахової підготовки і є однією із форм виявлення теоретичних і практичних знань, вміння їх застосовувати при розв’язанні конкретних наукових, технічних, економічних, соціальних та виробничих завдань[9].

Змістом магістерської роботи є розкриття сутності проблеми, що розглядається, ступеня її наукової розробки і реального стану на практиці. Проблема повинна бути висвітлена на основі наукового дослідження фактів, проведення експерименту, ґрунтового всебічного аналізу, теоретичного обґрунтування висновків. Автору слід неодмінно відобразити свою позицію, своє бачення шляхів її розв’язання.

Студенту надається право вибирати тему магістерської роботи з числа визначених випусковою кафедрою або запропонувати свою тему з обґрунтуванням її розробки. Раціональніше організувати роботу над магістерською роботою, правильно розподілити свій час, спланувати його, глибоко і своєчасно розробити вибрану тему допоможе алгоритм написання магістерської роботи (рис.7.1).

Процес роботи над дослідженням поділяється на три основні етапи:

1. Підготовчий.
2. Етап роботи над змістом.
3. Заключний етап.

Підготовчий етап починається з **вибору теми** магістерської роботи, її осмислення та обґрунтування. З переліку тем, запропонованих кафедрою, студент вибирає ту, яка найповніше відповідає його навчально-виробничим інтересам та схильностям.

При з’ясуванні об’єкта, предмета і мети дослідження необхідно зважати на те, що між ними і темою магістерської

роботи є системні логічні зв'язки. *Об'єктом дослідження* є вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації.

Рис.7.1. Алгоритм написання магістерської роботи [6]

Предмет дослідження — це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в даній

роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також з його кінцевим результатом і шляхом його досягнення.

Кінцевий результат дослідження передбачає вирішення студентами проблемної ситуації, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній практиці і вимогами суспільства до його більш ефективного функціонування.

Наявність поставленої мети дослідження дозволяє визначити **завдання дослідження**, які можуть включати такі складові:

- вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх вивчення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);
- всебічне (за необхідності й експериментальне) вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, недоліків і труднощів, їх причин, типових особливостей передового досвіду; таке вивчення дає змогу уточнити, перевірити дані, опубліковані в спеціальних неперіодичних і періодичних виданнях, підняти їх на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження;
- обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення даної проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів щодо відповідності її критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально важливих у відповідних умовах результатів вирішення цієї проблеми при певних затратах часу і зусиль;
- розробка методичних рекомендацій та пропозицій щодо використання результатів дослідження у практиці роботи відповідних установ (організацій).

Виконання завдань дослідження неможливе без ознайомлення з основними літературними (а можливо й

архівними) джерелами з теми магістерської роботи. Під час джерелознавчих пошуків необхідно з'ясувати стан вивченості обраної теми сучасною наукою, щоб не повторювати в роботі загальновідомих істин, конкретніше точніше визначити напрями та основні розділи свого дослідження.

Другий етап починається з вивчення та конспектування літератури з теми магістерської роботи. Вивчення літератури треба починати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до вузких досліджень.

Правильна та логічна структура магістерської роботи — це запорука успіху розкриття теми. Процес уточнення структури складний і може тривати протягом усієї роботи над дослідженням. Попередній план роботи треба обов'язково показати науковому керівникові, оскільки може статися, що потрібно буде переписувати текст роботи.

На третьому етапі передбачається написання студентом вступу та висновків до магістерської роботи, оформлення списку літератури та додатків, редагування тексту, його доопрацювання з урахуванням зауважень наукового керівника, підготовка роботи до захисту.

Вступ доцільно писати після того, як написана основна частина магістерської роботи. У вступі обґрунтовується актуальність теми, що вивчається, її практична значущість; визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження; розглядаються методи, за допомогою яких воно проходило; розкривається структура роботи, її основний зміст.

Логічним завершенням магістерської роботи є **висновки**. Головна їх мета — підсумки проведеної роботи. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій.

Список використаної літератури повинен містити бібліографічний опис джерел, використаних студентом під час роботи над темою. Укладаючи його, необхідно дотримуватися вимог державного стандарту.

Обсяг магістерської роботи має бути в межах 50—60 сторінок друкованого тексту, без урахування додатків і списку літератури.

Захист магістерських робіт проводиться на відкритому засіданні державної комісії за участю не менш як половини її складу з обов'язковою присутністю голови комісії.

Студенти, які виявили особливі здібності до наукової творчості, захистили магістерську роботу на "відмінно", мають публікації, є переможцями Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, можуть бути рекомендовані державною комісією до вступу в аспірантуру.

Кращі роботи можна рекомендувати на конкурси студентських робіт, а також до друку в студентських збірниках.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що собою представляє магістерська робота?
2. Якими навичками має володіти студент для написання магістерської роботи?
3. На які етапи поділяється процес роботи над дослідженням?
4. Які вимоги висуваються до змісту магістерської роботи?

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдучок В.М. Теорія і технологія наукових досліджень: навч. посібник / Гайдучок В.М., Затхей Б.І., Лінник М.К. – Львів: Афіша, 2006. – 232 с.
2. Гончаров С.М. Студентські наукові дослідження в кредитно-модульній системі організації навчального процесу / С.М. Гончаров. – Рівне: НУВГП, 2006. – 127 с.
3. Горбатенко І.Ю. Основи наукових досліджень: навч. посібник / І.Ю. Горбатенко. – К.: Вища школа, 2001. – 92с.
4. Грушко И.М. Основы научных исследований: учебник / И.М. Грушко, В.М. Сиденко. – Х.: Изд-во ХГУ, 1983. – 222 с.
5. Кохановский В.П. Основы философии науки / В.П. Кохановский. – М.: Феникс, 2007. – 608 с.
6. Крушельницька О.В. Методологія і організація наукових

- досліджень: навч. посібник / О.В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 192 с.
7. Курсове та дипломне проектування в КМСОНП. – Рівне: НУВГП, 2005. – 33 с.
  8. Білуха М.Т. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник / М.Т. Білуха. – К.: Кондор, 2006. – 206 с.
  9. Томпсон М. Філософія науки / М. Томпсон. – М.: ФАИР-ПРЕС, 2003. – 304 с.
  10. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 3-є вид. – 296 с.
  11. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень: навч. посібник / А.С. Філіпенко. – К.: Академвидав, 2005. – 208 с.

